

Т.В. Дядик

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВЩИНИ

Актуальність проблеми. Аграрний сектор економіки України є динамічним, потужним, перспективним та конкурентоспроможним сектором, що постійно нарощує обсяги виробництва, експорту та доходів держави, власників і громадян. Не зважаючи на те, що сільське господарство забезпечує рівень продовольчої безпеки країни, воно й надалі відзначається нестабільністю та ризикованістю, не гарантує швидких і достатньо великих прибутків. Найбільш значною галуззю аграрного комплексу є продуктивний, тому пошук можливостей підвищення результативності сільськогосподарських підприємств є необхідною умовою їх виживання в умовах ринкової економіки та входження України у світову економічну систему. Тому, на сучасному етапі розвитку важливо забезпечити пропорційний і збалансований розвиток комплексу аграрних та промислових галузей.

Аналіз останніх наукових досліджень. Пошук шляхів стабілізації і подальшого ефективного розвитку підприємств АПК досліджуються в наукових працях таких вітчизняних вчених як: В.Г. Андрійчук, В.І. Бойчик, П.І. Гайдучський, А.С. Даниленко, С.Г. Дяченко, І.Г. Кириленко, І.І. Лукінов, Ю.О. Лупенко, П.М. Макаренко, В.П. Мертенс, В.Я. Месель-Веселяк, П.П. Руснак, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, О.М. Шпичак та ін.

Дія нових соціально-економічних та геополітичних факторів спричинила появу цілої низки проблем розвитку галузі сільського господарства, серед яких необхідно зазначити: зменшення обсягу валової продукції, необхідність диверсифікації ринків збуту продукції, звуження фінансової бази розвитку сільськогосподарських підприємств, скорочення кількості малих (насамперед, фермерських) господарств. В умовах напруженої економічної ситуації та продовження АТО, ймовірним є подальше скорочення бюджетного

фінансування аграрної галузі, що не матиме катастрофічних наслідків, зважаючи на вибіркковість такої форми підтримки та низькі її обсяги у попередні роки. Найбільше вплинуть на розвиток агропромислового виробництва заходи цінового регулювання та кредитної підтримки [3, с. 30].

Основними стратегічними цілями розвитку аграрного сектору до 2020 р., визначеними Міністерством аграрної політики та продовольства України є: гарантування продовольчої безпеки держави; забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектору на основі його багатоукладності; сприяння розвитку сільських поселень та формування середнього класу на селі через забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення їх доходів; підвищення інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств; підвищення конкурентоспроможності продукції, ефективності галузей, стабільність ринків; розширення участі України у забезпеченні світового ринку продукцією сільського господарства та продовольства; раціональне використання сільськогосподарських земель та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на довкілля [6].

В сучасних умовах господарювання, лише економічно стійкі підприємства, що виробляють якісну конкурентоспроможну продукцію, можуть бути успішними учасниками ринку. Для того, аби сільськогосподарські підприємства мали реальний шанс перейти на новий етап у виробничому процесі, успішно функціонувати на ринку сільськогосподарської продукції, необхідно розробити відповідну стратегію розвитку та використання нововведень. Прикладом високої ефективності та віддачі науки є економічний розвиток США, тут сільськогосподарський сектор з року в рік залишається конкурентоспроможним, не дивлячись на високі матеріальні витрати. Щорічне збільшення ефективності праці на 2,5% дозволяє подвоїти виробництво у розрахунку на годину витраченої праці протягом 28 років. За таких темпів американська продуктивність праці залишається найвищою в світі [7].

Мета роботи. Метою досліджень є оцінка сучасного економічного розвитку аграрних підприємств Полтавщини в умовах економічної кризи, зокрема таких основних показників як обсягів виробництва продукції та рентабельність функціонування підприємств та обґрунтувати основні заходи щодо зміцнення позитивної динаміки розвитку сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день наявна динаміка позитивних зрушень – зростають обсяги валової продукції – лідирує серед підприємств Полтавської області у 2016 р. Глобинський район, сільськогосподарські підприємства якого виробили продукції у розмірі 1061,9 млн. грн, останнє – 25 місце за обсягами валової продукції займає Чутівський район – 245,8 млн. грн (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка виробництва продукції сільського господарства в Полтавській області, у постійних цінах 2010 року, 2012-2016 рр., млн. грн[2; 5, с. 102]

Райони	Роки					2016 р. у % до 2012 р.	Місце району в 2016 р.
	2012	2013	2014	2015	2016		
Полтавська область	8265,6	10499,9	9765,8	10753,8	11438,8	138,4	х
Великобагачанський	321,2	418,8	353,3	400,9	402,7	125,4	15
Гадяцький	606,3	730,9	686,7	572,7	637,7	105,2	3
Глобинський	708,3	993,5	836,7	1011,7	1061,9	149,9	1
Гребінківський	178,9	198,0	202,0	234,6	283,4	158,4	23
Диканський	351,5	442,0	419,0	399,7	393,5	111,9	16
Зіньківський	341,8	468,4	496,4	480,6	529,7	155,0	6
Карлівський	232,7	337,9	394,3	355,7	413,7	177,8	14
Кобеляцький	325,4	572,9	447,3	512,0	529,1	162,6	7
Козельщинський	217,6	299,2	232,5	286,7	327,3	150,4	20
Котелевський	239,7	276,8	320,1	313,7	315,7	131,7	21
Кременчуцький	193,3	267,7	221,3	290,3	290,6	150,3	22
Лохвицький	419,3	488,5	503,4	399,3	500,4	119,3	9
Лубенський	358,8	432,3	397,2	446,8	491,2	136,9	10
Машівський	178,5	402,1	339,9	419,8	421,4	236,1	13
Миргородський	538,5	586,3	593,2	639,0	640,1	118,9	2
Новосанжарський	243,6	406,6	314,7	430,2	463,2	190,1	12
Оржицький	392,8	357,3	365,7	409,0	472,0	120,2	11
Пирятинський	321,2	295,6	275,6	333,3	334,6	104,2	19
Полтавський	244,4	336,1	361,6	391,3	391,5	160,2	17
Решетилівський	249,9	378,4	292,7	395,0	384,0	153,7	18
Семенівський	418,7	453,0	343,6	536,1	530,5	126,7	5
Хорольський	392,1	456,3	438,0	470,8	572,9	146,1	4
Чорнухинський	194,3	221,5	225,2	289,6	247,1	127,2	24
Чутівський	178,4	232,8	266,9	243,4	245,8	137,8	25
Шишацький	408,6	432,4	428,4	462,7	529,0	129,5	8

Із 25 районів Полтавської області, Полтавський район у 2016 р. за обсягами виробництва валової продукції в постійних цінах 2010 р. займає 17 місце, порівняно з 13 у 2012 р. За період 2012-2016 рр. сільськогосподарські підприємства Полтавського району збільшили обсяги виробництва аграрної продукції на 60,2 %. Якщо у 2012 р. підприємствами було вироблено продукції на 244,4 млн. грн, то у 2016 р. – на 391,5 млн. грн.

Динаміка індексів продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за 2012-2016 рр. свідчить про те що відбувались значні коливання у обсягах виробництва як по області, так і по району (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка індексів продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах, відсотків до попереднього року [2; 5, с. 104]

Найбільше зростання обсягів виробництва продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області було у 2013 р. проти 2012 р. – по області – на 27 %, по підприємствах Полтавського району – на 37,5 %. У 2014 р., у зв'язку з несприятливими погодними умовами відбулося різке зниження обсягів виробництва, за останній 2016 рік – приріст відповідно по області на 6,4 %, по Полтавському району – всього 0,1 %. Більш наочно зростання показника виробництва валової продукції проказує один з головних показників продуктивності праці – виробництво продукції сільського господарства на 1 особу у сільськогосподарських підприємствах (рис. 2). За період 2012-2016 рр. в сільськогосподарських підприємствах відбулося

зростання показника продуктивності праці за обсягами валової продукції, по області – на 42,0 %, по Полтавському району – на 59,5 %.

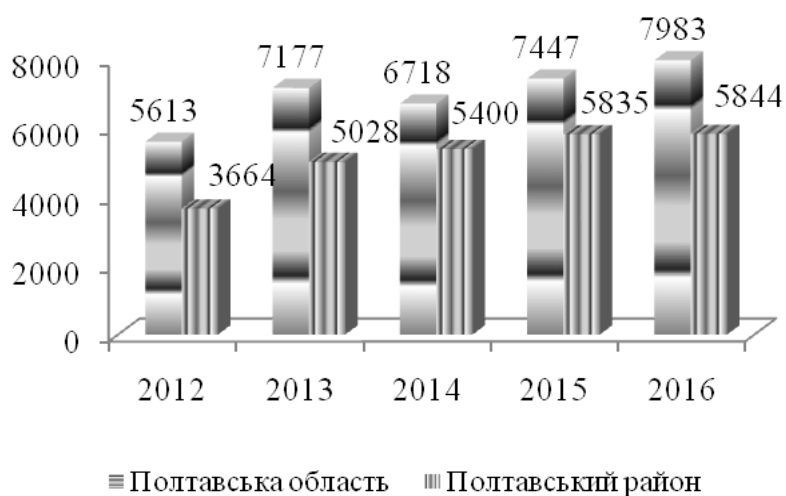

Рис. 2. Динаміка виробництва продукції сільського господарства на 1 особу у сільськогосподарських підприємствах у постійних цінах 2010 р., грн [2; 5, с. 103]

За розмірами валової продукції у розрахунку на 1 особу у 2016 р. сільськогосподарськими підприємствами Полтавської області вироблено 7983 грн, по Полтавському району на 27 % менше – 5844 грн.

Ключовою проблемою є формування належного рівня забезпеченості основними виробничими засобами сільськогосподарських підприємств, з врахуванням розвитку інноваційних процесів, відповідно до їх спеціалізації, виробничого напрямку господарювання та природно-кліматичних умов, що обумовлює поглиблений розгляд питань наукового обґрунтування методологічних підходів до вирішення проблеми економічної ефективності використання та відтворення основних виробничих засобів. В аграрних підприємствах Полтавського району за 2012-2016 рр. спостерігається переважно негативна динаміка наявності основних засобів та енергетичних потужностей – наявність енергетичних потужностей у підприємствах зменшилась на 13 %, а забезпеченість ними аграрних підприємств у розрахунку на 100 га посівної площі скоротилась майже на 13,2 % (табл. 2). Несуттєво, проте зменшилась забезпеченість підприємств району технікою – в середньому у межах 5 % зменшилась кількість зернозбиральних комбайнів та тракторів,

наявність кукурудзозбиральних комбайнів зменшилась на 60 %, бурякозбиральних – майже на 75 %.

Таблиця 2. Динаміка забезпеченості енергетичними потужностями та основними засобами аграрних підприємств Полтавського району, 2012-2016 рр. [5, с. 179-189]

Показники	Роки					2016 р. до 2012 р.	
	2012	2013	2014	2015	2016	+,-	%
Наявність енергетичних потужностей у підприємствах, тис. кВт	115	113	118	89	100	-15,00	87,0
Забезпеченість енергетичними потужностями підприємств, кВт на 100 га посівної площі	212	206	215	163	184	-28,00	86,8
Наявність тракторів у підприємствах, шт.	408	412	423	341	388	-20,00	95,1
Забезпеченість тракторами підприємств, шт. на 1000 га ріллі	8	7	8	6	7	-1,00	87,5
Потужність тракторів, тис. кВт	36	36	38	32	37	1,00	102,8
Середня потужність двигуна трактора, кВт	87,1	88,1	90,4	93,3	95,1	8,00	109,2
Наявність зернозбиральних комбайнів, шт.	74	72	78	63	70	-4,00	94,6
Забезпеченість підприємств зернозбиральними комбайнами, шт. на 1000 га посівної площі	9	6	8	5	8	-1,00	88,9
Наявність кукурудзозбиральних комбайнів, шт.	5	5	5	2	2	-3,00	40,0
Наявність бурякозбиральних комбайнів, шт.	16	10	15	4	4	-12,00	25,0
Наявність доільних установок та апаратів, шт.	55	49	56	38	44	-11,00	80,0

Найважливішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства та показує рівень ефективності використання ресурсів підприємства є чистий дохід: від нього залежить рівень рентабельності продажів і активів, оборотність активів, рух коштів, інвестиційна привабливість підприємства. У ринковій економіці прибуток – кінцева мета і рушійний мотив виробництва. Розмір прибутку напряму залежить від обсягу отриманого валового доходу і тому, при розгляді питань щодо управління прибутком підприємством ці показники необхідно розглядати комплексно. Фінансовий результат від основної діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області у 2016 р. становив 8,2 млрд. грн прибутку проти 11,8 млрд. грн у 2015 р. та 1,48 млрд. грн у 2012 р. (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка розміру прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції підприємствах Полтавської області, 2012-2016 рр., тис. грн [5, с. 105]

Райони	Роки					2016 р. у % до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Полтавська область	1482416	757397	2552973	11854461	8222114	554,6
Великобагачанський	145017	37835	146850	481393	244330	168,5
Гадяцький	36760	45932	147149	440468	178129	484,6
Глобинський	202957	97608	249966	545707	469926	231,5
Гребінківський	37204	-31553	65459	115756	192037	516,2
Диканський	87763	46678	140285	270273	133659	152,3
Зіньківський	32113	18643	40456	255378	118224	368,1
Карлівський	29328	-18906	102904	307841	413906	1411,3
Кобеляцький	20615	57860	131124	170576	180895	877,5
Козельщинський	72628	-9004	23825	142375	136575	188,0
Котелевський	42587	32655	71529	197823	191528	449,7
Кременчуцький	21294	23684	42036	198857	134251	630,5
Лохвицький	-54561	332157	599540	4285563	1984987	x
Лубенський	14904	-2120	7183	67639	93792	629,3
Машівський	-25482	-46172	29318	269688	246738	x
Миргородський	190820	111226	113083	545585	614289	321,9
Новосанжарський	219298	-47321	63459	1049421	597620	272,5
Оржицький	53546	-8956	15665	464932	469914	877,6
Пирятинський	63569	-20259	29990	146165	150121	236,2
Полтавський	45426	18284	55573	193871	298027	656,1
Решетилівський	41208	-16837	-62476	241216	247731	601,2
Семенівський	57673	516	48288	383917	277523	481,2
Хорольський	15879	44565	66515	235185	255312	1607,9
Чорнухинський	6926	-2486	22324	63726	4001	57,8
Чутівський	23694	28104	57476	187782	199910	843,7
Шишацький	93809	70108	324413	395765	295993	315,5

Сільськогосподарськими підприємствами Полтавського району у 2016 р. від реалізації сільськогосподарської продукції отримано 193,87 млн. грн прибутку, що у 3,6 рази більше рівня 2012 р. Серед 25 районів області Полтавський район за розмірами отриманого чистого доходу займає 12 місце. Найбільш позитивна динаміка прибутковості спостерігається по сільськогосподарським підприємствам Лохвицького району, де отримано найбільше прибутку у 2016 р. – 1,98 млрд. грн. проти збитків у 2012 р.

Рівень рентабельності основної діяльності сільськогосподарських підприємств Полтавської області у 2016 р. (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 47,8 % проти 16,1 % у 2012 р. У підприємствах Полтавського району рентабельність виробництва сільськогосподарської

продукції має позитивну динаміку – рівень прибутковості галузі зріс за період 2012-2016 рр. на 45 в.п. та становив у 2016 р. 63,4 %. (табл. 4).

Таблиця 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства у підприємствах Полтавської області, 2012-2016 рр.,% [5, с. 106]

Райони	Роки					2016 р. до 2012 р., +,-
	2012	2013	2014	2015	2016	
Полтавська область	16,1	8,3	23,4	67,3	47,8	31,7
Великобагачанський	42,6	13,2	42,1	68,2	53,4	10,8
Гадяцький	7,3	10,3	27,6	49,5	18,2	10,9
Глобинський	32,4	13,3	31,7	47,8	36,1	3,7
Гребінківський	20,4	-13,0	23,5	45,5	51,9	31,5
Диканський	32,0	15,1	43,1	49,9	20,9	-11,1
Зіньківський	15,2	8,8	16,8	56,8	23,6	8,4
Карлівський	6,5	-5,1	20,0	55,0	48,8	42,3
Кобеляцький	12,0	20,9	43,9	41,5	30,5	18,5
Козельщинський	32,6	-3,7	6,9	15,9	27,1	-5,5
Котелевський	25,8	15,9	27,4	51,5	38,2	12,4
Кременчуцький	11,5	12,7	19,8	57,2	37,1	25,6
Лохвицький	-2,3	19,4	24,7	115,6	76,5	78,8
Лубенський	17,6	-2,7	8,7	48,4	50,4	32,8
Машівський	-16,2	-17,7	11,8	85,1	64,3	81,5
Миргородський	40,4	24,1	20,3	82,7	79,8	39,4
Новосанжарський	58,3	-8,4	14,8	97,9	72,4	14,1
Оржицький	16,5	-2,8	4,3	62,9	55,4	38,9
Пирятинський	29,5	-11,1	15,6	46,1	38,2	8,7
Полтавський	18,4	6,6	18,3	46,5	63,4	45
Решетилівський	10,8	-3,9	-11,8	26,7	32,3	21,5
Семенівський	18,0	0,2	14,2	51,5	39,7	21,7
Хорольський	5,2	11,2	16,4	44,2	35,1	29,9
Чорнухинський	11,0	-3,7	28,7	65,6	5,2	-5,8
Чутівський	25,6	27,7	37,8	75,5	68,7	43,1
Шишацький	25,6	16,2	60,7	48,1	34,0	8,4

Слід зазначити, що підприємства Полтавського району за всі п'ять років мали рентабельне сільське господарство, найвищий рівень був у 2016 р. – 63,4 %, найнижчий у 2013 р. – 6,6 %. Якщо порівнювати показники рентабельності галузей сільського господарства по області в середньому і Полтавського району, слід відмітити, що у 2012 р. та 2016 р. по області прибутковими були обидві підгалузі. У галузі рослинництва в 2016 р. в цілому по області реалізація культур зернових та зернобобових, соняшнику, сої, ріпаку, буряку цукрового фабричного, культур овочевих відкритого ґрунту була прибутковою. Зокрема, рівень рентабельності виробництва сої становив 66,3 %, соняшнику – 63,1 %, культур зернових та зернобобових – 59,9 %, ріпаку –

43,8 %, культур овочевих відкритого ґрунту – 34,9 %, буряку цукрового фабричного – 15,7 %. У галузі тваринництва в 2016 році прибутковою була реалізація молока та яєць курячих. Рівень рентабельності виробництва молока становив 18,9%, яєць курячих – 12,6%. Отже, за досліджуваний період, підприємства Полтавського регіону впевнено підвищують рівень та розмір своїх доходів та, відповідно, рентабельність сільськогосподарського виробництва.

Висновки. Теперішній стан соціально-економічного розвитку села вимагає направляти економіку держави на перманентне скорочення наявного розриву між Україною та високо розвиненими країнами світу, що можливо на основі збалансованої інвестиційно-інноваційної політики. Держава повинна регулювати цей процес, оцінюючи інвестиційні проекти за тим вкладом, який вони здійснюють на збільшення зайнятості населення і скорочення безробіття на селі. Для реалізації експортного потенціалу аграрних підприємств необхідно створити умови для залучення іноземних інвесторів сприяти технічному і технологічному переоснащенню потужностей для виробництва експортної продукції, закріпитись на традиційних та освоювати нові ринки збуту. Потребує вдосконалення та докорінного зміцнення матеріально-технічна база аграрних господарств, особливо активна частина основних засобів виробництва, що уможливить виконувати механізовані роботи в оптимальні агротехнічні строки та отримувати додатковий економічний ефект. Планується перспектива майбутніх розробок з проблеми аналізу та вдосконалення підприємницької діяльності в аграрному секторі за рахунок розширення об'єктів дослідження в інших регіонах України. Розробка виробничої програми сучасного підприємства повинна бути спрямована на високоефективне використання усіх ресурсів, раціоналізацію складу, розміру та структури інтегрованих агропромислових формувань.

Механізм забезпечення сталого економічного розвитку аграрних підприємств крім першочергового створення фінансово-економічних передумов для розширеного відтворення аграрного виробництва повинен

враховувати природні, екологічні, морально-етичні та демографічні аспекти: охорону природного середовища; збереження продуктивності й відновлення родючості земельних угідь; підвищення рівня життя населення та соціального розвитку сільських територій; поліпшення демографічної ситуації й збереження трудових ресурсів села, забезпечення якості і стабільності законодавства, зниження рівня злочинності та корумпованості, підвищення творчого потенціалу та активності трудових ресурсів тощо.

Список використаних джерел:

1. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік та ін.; за ред. П.І. Гайдуцького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Головне управління статистики у Полтавській області Інтернет-видання: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.poltava.gov.ua>.
3. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки: прогнози та перспективи / Ю.О. Лупенко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – Серія Економіка. Випуск 2(4). Частина 2, 2015. – С. 30-34.
4. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК, 2016. – №6. – С. 37-49.
5. Сільське господарство Полтавської області у 2016 році: [статистичний збірник] / За редакцією Л.В. Калашник; відповідальна за випуск Зубенко Любов Андріївна. – Полтава, 2017. – 225 с.
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.minagro.gov.ua/node/7644>.
7. Colyer Dale Competition in agriculture: the United State in the Word Market / Dale Colyer, P. Lynn Kennedy, R. Paul Krugman et al. editors. – NY.: Food Products Press, 2000. – 323 p.